

KOMMUNIKASJON VED HJELP AV ØYEPEKING

av Anette Diesen. 1. del.

Både blant barn, unge og voksne finner vi mennesker med funksjonshemninger som gjør at de verken kan snakke eller bevege seg. For noen kan øyebevegelsene være de eneste som kan styres av viljen. I denne artikkelen vil jeg fortelle litt om metoder og hjelpemidler til kommunikasjon ved hjelp av øyebevegelser.

Enkle hjelpemidler og metoder som ikke er databaserte

Metodene og hjelpemidlene som beskrives her, er forholdsvis enkle og veldig "lav-teknologiske".

Jeg vil fortelle om noen ulike former for peketavler/plater laget for at brukeren kan peke ut meninger med blikket.

Mange av de mest funksjonshemmede har store problemer med å lære seg å bruke en datamaskin, selv om maskinen bare skal styres av en eller to brytere. Terskelen for å bruke øyepeketavler/plater i kommunikasjon er ikke så høy. Og tiden som trengs til opplæring av bruker og samtale-partner blir vesentlig redusert, i forhold til den tiden det vanligvis tar å lære å bruke en datamaskin.

Men øyepekeplater/bøker og databaserte kommunikasjonshjelpemidler utelukker ikke hverandre, tvert i mot. For mange brukere vil disse to typene hjelpemidler utfylle hverandre og gi brukerens flere muligheter til kommunikasjon med sine omgivelser.

Øyepeking som kommunikasjonsmetode kan være aktuelt å vurdere hvis:

- Personen kan se.
- Personen har ingen tale, eller den er uforståelig for andre.
- Personen har store problemer med å bruke hendene. Å peke tydelig på bokstaver eller bilder med hånden eller fingeren er for vanskelig, for slitsomt eller smertefullt.
- Personen mangler kommunikasjonshjelpemidler, eller har hjelpemidler som ikke er i daglig bruk.

Beskrivelse av en øyepekeplate

Den kan kort og godt være en stiv firkantet plate: bredde 30cm - 40cm og høyde 19cm –

35cm. Midt i plata er det et stort firkantet hull til å se igjennom. Platen ligner en meget bred ramme, eller en passe-partout. Langs kantene er det plassert bilder, symboler eller bokstaver i bestemte avstander fra hverandre og på bestemte måter.

En sammensatt øyepekeplate eller øyepekebok er en øyepekeplate med flere sider. øyepekeplater og -bøker kan tilpasses brukere i ulik alder og på forskjellige funksjonsnivå, og utformes i samsvar med den enkelte brukers mentale kapasitet og øyefunksjon.

De enkleste øyepekeplatene har få symboler som brukeren peker ut ved å stirre direkte på symbolet. De mer kompliserte platene har symbolene ordnet i grupper, og brukeren peker først ut gruppen, deretter selve symbolet ved hjelp av et eller annet kodesystem. Kodingen kan bestå av farger, tall eller bokstaver. Både plater med og uten koding kan ha flere sider. Dersom disse utstyres med "meny", kan brukeren velge side selv.

Ordforråd

Brukerne av øyepekeplater og -bøker er svært forskjellige, både med hensyn til interesser og funksjonsnivå. Ordforrådet på øyepekeplater bør derfor være individuelt tilpasset. Ulike representasjoner for begrepene kan brukes: fotografier, tegninger, pictogram, blisssymboler, PCS-symboler, tegnspråksymboler og ordbilder. Man bruker det man trenger og kan gjerne blande symboler fra ulike system. For dem som har lært å lese, vil det være aktuelt å bruke øyepekeplater med bokstaver istedenfor ord og begreper, slik at brukeren kan stave det han vil si.

Øyepeking som kommunikasjonsmetode kan også brukes av personer på et svært tidlig utviklingsnivå, før bildeforståelse er etablert. Her går jeg ikke nærmere inn på dette, men tenker meg at brukeren i det minste kan kjenne igjen klare fotografier av nære

personer og/eller forstå enkle klare bilder av ting som betyr noe for ham/henne.

Bruksanvisning

Brukeren og samtalepartneren er plassert rett overfor hverandre. Samtalepartneren holder plata mellom seg og brukeren i samme plan som ansiktene, og ser øyene til brukeren midt i hullet. Avstanden fra brukerens ansikt til plata er normalt omtrent som vanlig leseavstand.

--Brukeren og samtalepartneren starter med å se på hverandre gjennom hullet.

--Brukeren velger begrep ved å fester blikket på bil det/symbolet/ordbildet for begrepet og holde det der litt. (Bokstavene på bokstavplater velges på samme måte.)

--Selve overførselen av informasjon foregår ved at samtalepartneren ser brukerens blikkretning gjennom hullet i platen.

--Samtalepartneren gir tilbakemelding på at han har forstått hva brukeren valgte.

Man tilpasser bruksanvisningen den enkelte bruker og de ulike variantene av hjelpemiddelet. Denne bruksanvisningen er ment som en generell orientering.

Hovedprinsippene ved bruk av øyepekeplater

a) er å overføre mest mulig av nødvendig fysisk aktivitet i kommunikasjonsprosessen til samtalepartneren.

b) er å overføre en meget oppmerksomhetskreven del av prosessen til samtalepartneren: følge med og vente på svar.

Samtalepartnerens konsentrasjon og oppmerksomhet .

Som samtalepartnere uten funksjonshemninger er vi vant til å ha det enkelt. Verken det å uttrykke seg eller det å høre etter, krever voldsomme anstrengelser av oss. Vi, som har mye mer av krefter og ressurser enn vi vanligvis bruker i en samtale, kan gjerne overta noen av byrdene fra den funksjonshemmede. Ved at det stilles større krav til vår oppmerksomhet, kan den funksjonshemmedes oppmerksomhet konsentreres om det han har å si. Ved at det stilles krav om at vi som samtalepartnere tar ansvar for hjelpemiddelet og holder øyepekeplaten, kan uoverkommelige fysiske kravene til brukeren reduseres til noe som blir mulig å overkomme: nemlig å velge symbol/ord ved å stirre på det.

Samtalepartneren skal altså holde hjelpemiddelet riktig og konsentrerer sin oppmerksomhet om brukerens øyebevegelser. Dette krever at samtalepartneren skifter sansekanal. Andres "tale" som han vanligvis får inn gjennom øret,

skal han nå oppfatte gjennom synet. Økt konsentrasjon og oppmerksomhet fra samtalepartnerens side er nødvendig. På den måten avlaster han brukeren, slik at denne settes i stand til å konsentrere seg om det han har å si. Mange brukere har sykdommer og skader som har redusert evnen til å uttrykke seg ved mimikk og kroppsbevegelser. Å være funksjonshemmet innebærer også svært ofte at ens handlinger tar unormalt lang tid. I kommunikasjon kan det ofte oppstå det forstyrrelser både i tempoet og i fordeling av pauser. Meningen i det som uttrykkes blir i stor grad hengende bare på symbolene. Samtalepartnerens udelte oppmerksomhet blir derfor helt nødvendig dersom den funksjonshemmede skal få uttrykt seg så godt som det er mulig for ham.

For de fleste samtalepartnere er systemet for øyepeking enkelt å lære. Det de virkelig trenger å øve på, er å konsentrere seg i samtalesituasjonen. De må kunne vente på den funksjonshemmedes reaksjoner uten å begynne å snakke om noe annet i mellomtiden! De må tåle at det blir stille mens den funksjonshemmede arbeider med å finne og peke ut symbolene. Mange samtalepartnere har en tendens til å snakke altfor mye selv, kanskje for å oppveie den funksjonshemmedes manglende tale.

Her kommer en oppfordring til samtalepartneren: Ikke vær redd for pauser og stillhet! Gi den funksjonshemmede tid og «arbeidsro»! Gi deg selv en sjanse til å være sensitiv overfor den funksjonshemmede. Det er naturlig at kommunikasjon ved hjelp av øyepeking foregår med mindre lyd enn en vanlig samtale. Når den funksjonshemmede uttrykker seg og du mottar hans budskap, er synet den viktigste sansekanalen for dere begge.

Brukerens syn, øyebevegelser og arbeidsstilling

De grunnleggende fysiske forutsetningene for å kunne bruke en øyepekeplate er at den funksjonshemmede både kan se og har muligheter for å bruke øyemusklene viljestyrt, dvs. flytte og feste blikket.

Hvis en person skal kunne kommunisere ved hjelp av øyepeking, må samtalepartneren kunne se øyebevegelsene. Hodet til brukeren bør derfor være i en noenlunde stabil stilling. (Hodestøtter finnes det mange typer av, også polstrede bøyer som kan senkes ned foran pannen slik at hodet ikke faller fram/ned når en person sitter.)

Dersom personen sitter, er det viktig at selve sittestillingen er så stødig som mulig.

Merk at sittende stilling ikke er noen forutsetning for bruk av øyepeking og øyepekeplater. Dette kan også benyttes av brukere som bare kan ligge.

Brukerens språkforståelse og uttrykksbehov

Det er selvfølgelig en stor fordel dersom brukeren forstår noe vanlig dagligtale, enten talte ord eller tegnspråk. Men det er ikke noen forutsetning at en har en språkforståelse som svarer til alderen. Forståelsen i kommunikasjonssituasjonen er heller ikke bare avhengig av det som blir sagt. Samtalepartnerens mimikk, gester, peking, tonefall, hva han gjør og ser på, bidrar til forståelse i situasjonen. En behøver ikke skåre høyt på en språkstest for å kunne ha nytte av en enkel øyepekeplate. Språkforståelse og uttrykksbehov er to forskjellige ting. Den yngste brukeren av hjelpemidler for øyepeking var under to år gammel. Mennesker som er på et tilsvarende utviklingstrinn, har også behov for å kunne uttrykke seg.

Jeg vil påstå at behovet for kommunikasjon er like sterkt og grunnleggende som behovet for mat, klær og stell. Det viktige i en samtale ikke er hvordan man «snakker» eller hvor mange ord man bruker. Det viktige er at man har noe å si. Og det har den funksjonshemmede like mye som andre. Det gjelder altså å få muligheten til å uttrykke seg.

Opplæring

Det er nødvendig med opplæring i bruk av hjelpemidlene. Alle brukere og samtalepartnere trenger veiledning, også de med gode intellektuelle forutsetninger. Et hvert hjelpemiddel føles vanskelig å bruke i begynnelsen, før fremgangsmåten er innarbeidet, og brukeren har fått rutine i å peke ut symbolene. Med undervisning og trening går det lettere. Hvis det slurves med opplæringen, risikerer man i verste fall at hjelpemiddelet blir liggende uten å bli brukt.

De samtalepartnerne som behersker systemet, må ta ansvar for å lære opp nye. Dette er ikke den funksjonshemmedes oppgave! Selv om prinsippene og fremgangsmåtene for kommunikasjon ved hjelp av øyepeking er enkle,

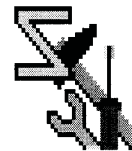
Et Rediger Søk etter Valg Tale Vis Hjelp

astronaut	stjerne	Jorden	familie	besteforeldre	stemor
stemor	mann, mann	farfar	farfar		

Mennestier	moster	bror	barn	kusne
femle	femle	pappa	metnor	fosterforet
morfar	fermor, memnor	fermor	mormor	besteforek
saslerbarn	nevo	riese	barn, svikom	forelder

Bliss for Windows - Dokument

BLISS FOR WINDOWS

er en programvareserie spesielt laget for å effektivisere arbeidet med Bliss symboler. Den består av 5 ulike moduler. Det finnes tre moduler for hjelperen og to moduler som er beregnet for brukeren.

Du kan hente demoprogram på vår hjemmeside på Internet eller du kan sende inn kupongen for å få tilsendt en oversikt over programmodulene.

Navn: _____

Adresse: _____

Poststed: _____

Dialog

Falck AS

Et selskap i Møller Industrier

Postboks 123 Tlf.: 3714 9450
N-4951 Risør Fax: 3714 9470

Oslo

Pilestredet 17 VIII Tlf.: 2298 9770
N-0164 Oslo Fax: 2298 9775

Trøndelag

Mære Tlf.: 9521 6633
7710 SPARBU Fax 7414 4954

Servicetlf.: 8003 4250

Epost: falck@falck.no
http://www.falck.no

er de svært annerledes og uvant for de fleste. Alle må få så mye opplæring og trening at de blir sikre på systemet. Noen er f.eks. klar til å bruke en bokstavplate sammen med den funksjonshemmede etter ca. ett kvarters egentrening. Andre trenger lenger tid. Det viktige er at opplæring finner sted, og at den enkelte øver sammen med en annen til han får inn rutinen. Samtalepartneren skal kunne systemet så godt at han kan konsentrere sin oppmerksomhet fullt og helt på den funksjonshemmedes øyebevegelser og det han har å meddele.

ØYEPEKEPLATER FOR UTSKIFTBARE BILDER OG SYMBOLER

Bruksområder:

- Hovedhjelpemiddel for kommunikasjon for de mest funksjonshemmede brukerne.
- Hovedhjelpemiddel for kommunikasjon for de aller yngste brukerne.
- Tilleggshjelpemiddel for brukere som også benytter mer avanserte øyepekeplater/-bøker.
- Hjelpemiddel for undervisning.
- Hjelpemiddel for testing.

Krav til brukeren

Brukeren må kunne bevege øynene opp, ned og sidelengs. Det stilles små krav til nøyaktige øyebevegelser. Platen har dessuten vist seg velegnet både for dem som bare kan feste blikket i kort tid, og for brukere med svært lang reaksjonstid. Men synsfeltutfall og sterk skjeling vil kunne gjøre det vanskelig å bruke platen.

Bilde/symbolfeltstørrelse kan varieres. Både små og store bilder kan brukes, fra ca. 2cm x 2cm til 15cm x 15cm. (De største bildene må limes opp på kartong hvis de ikke er stive i seg selv.) Ulike symboler/bilder tilpasset brukeren, kan festes til platen. Alt etter brukerens behov og forutsetninger kan en benytte: bilder/fotografier/tegninger/pictogram/Bliss-symboler eller ordbilder. Tegningen, bildet eller symbolet er godt nok når brukeren kan se det, forstå det og skille det fra andre symboler. En kan også bruke små konkrete ting.

Brukeren må kunne skille mellom minst 2 forskjellige bilder. Men platen kan også brukes slik at det blir mulig å skille mellom inntil 8 alternativer.

Denne platen hører til dem som stiller minst krav både til konsentrasjon og minnespenn hos brukeren. Symbolet/bildet pekes ut direkte ved første gangs peking.

Aktivt ordforråd

Brukeren kan velge mellom 4 (evt. 8) begreper av gangen. Totalt ordforråd er avhengig av tilgangen på bilder/symboler som brukeren kan forstå.

Krav til samtalepartneren

Samtalepartneren må kunne holde platen riktig og kunne feste bildene/symbolene til platen med de små klypene.

Samtalepartneren må enten forstå bildene/symbolene som brukeren benytter eller en tilhørende tekst. Samtalepartneren må dessuten forstå prinsippene for bruk av platen. Søsken i førskolealder og større barn i barnehagen har kunnet fungere som samtalepartnere etter at de har fått opplæring.

Beskrivelse av platen

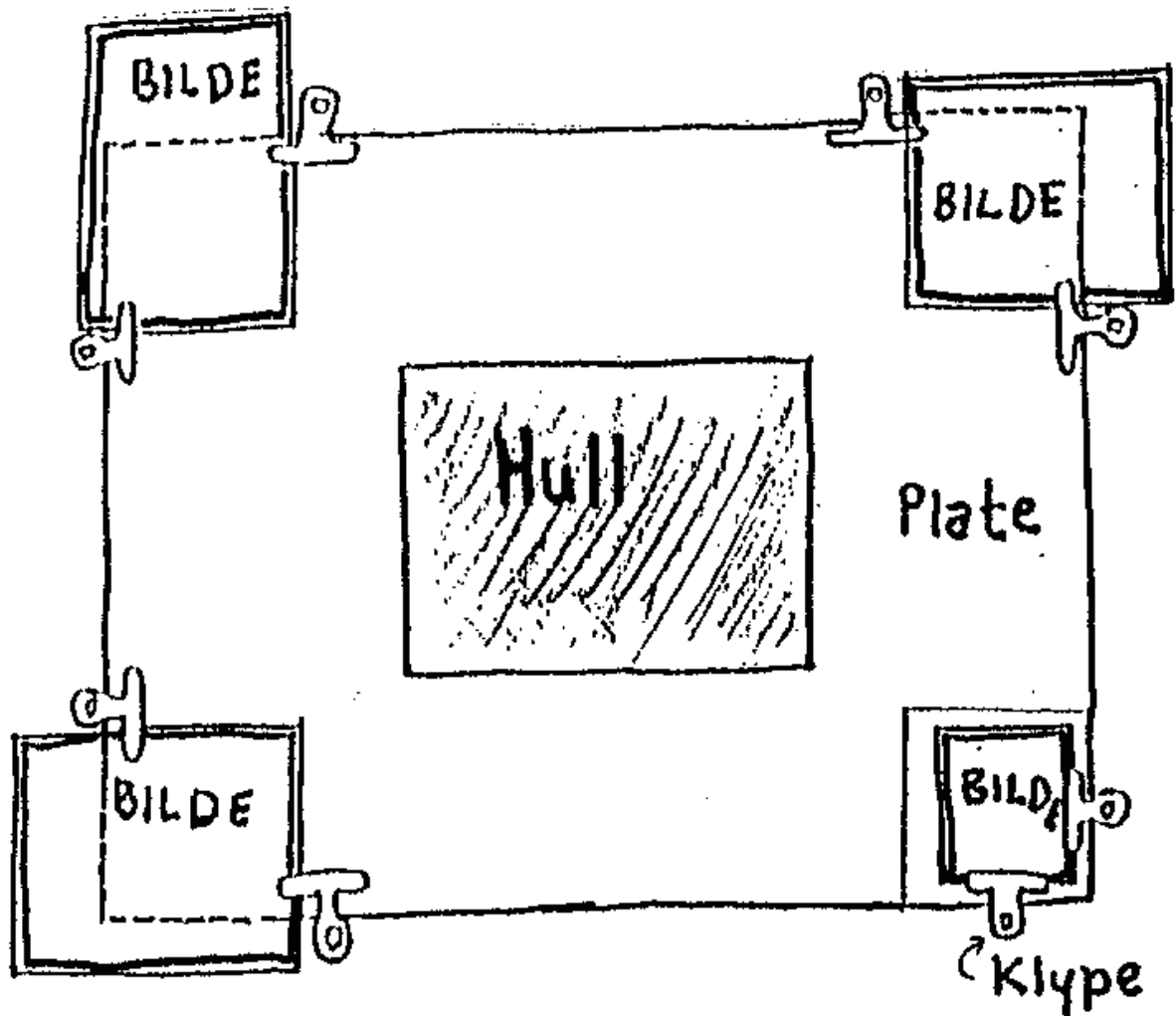
Platen er i normal størrelse 35cm x 30cm. Det er avmerket felter der løse bilder/symboler kan festes. Platen er utstyrt med 8 små klyper for feste av bildene. Noen plater har fire felter for løse bilder/symboler på den ene siden og åtte felter på den andre.

I tillegg til feltene for løse bilder og symboler kan platen evt. ha noen få faste symboler som kan brukes til å svare på bestemte typer spørsmål. Dersom brukeren ikke har noen tydelig måte å uttrykke «ja», «nei», «vet ikke», kan faste symboler for disse begrepene være til hjelp når han skal svare på ja-nej-spørsmål.

Faste symboler for "vondt" og "sint" kan være viktig for noen brukere, særlig hvis brukerens uttrykk for disse følelsene ellers er så like at omgivelsene ikke oppfatter forskjellen. Symbolene er svar på spørsmålet "Hva er i veien?"

Hurtiglaget prøveplate:

En stiv papp-plate skjæres til i 35cm x 30cm eller større. Lag et firkantet hull 12cm x 12cm i midten, og fest et bilde/symbol i hvert hjørne med lim, tape eller med vanlige klesklyper.

Bruksanvisning

Den ene siden har fire felter og er den letteste å bruke. Her kan en feste inntil fire forskjellige bilder/symboler. De festes med klypene. En kan bruke både små og store bilder. Store bilder festes med to klyper. Små bilder festes med en klype.

1. Fest bilder/symboler på platen. Det innerste hjørnet av bildet bør ikke komme nærmere hullet enn hjørnet som er avmerket på platen.
2. Hold platen opp mellom dere med bildesiden mot brukeren slik at du ser øynene hennes/hans gjennom hullet. ("Nesa midt i hullet," platen i samme plan som ansiktet til brukeren. Prøv å flytte deg nærmere brukeren hvis øyebevegelsene er vanskelige å tyde.)
3. Brukeren peker med blikket på det bildet hun/han velger.
4. Gi tilbakemelding ved å legge hånden din på bildet som brukeren så på. («Du så på dette bildet»)
7. Senk platen og se selv etter hva bildet forestiller.
8. Ta brukerens valg alvorlig også når hun/han

velger annerledes enn du trodde hun/han ville komme til å gjøre.

Hvis brukeren har gode øyebevegelser og trening i øyepeking, kan den andre siden med 8 felter brukes. Her kan en ha inntil 8 forskjellige bilder/symboler, men ikke så store som på fire-felts-siden. Hver bilde festes med bare en klype.

Eksempler på bruk

s m å b a r n :

Eks. 1

Et barn i førskolealder, meget sterkt funksjonshemmet. Platen har ja- og nei-symbol plassert midt på hver kortsiden. Familien brukte platen mye for å få svar spørsmål, for barnet hadde ingen annen måte å uttrykke "ja," eller "nei" på. Andre signaler og mimikk var altfor svake. Men barnet pekte tydelig nok med blikket når formen var brukbar. Mor fortalte at platen medførte en stor forbedring i mulighetene for kommunikasjon. Bare det å få svar på slike spørsmål som:

«Vil du ha mere mat?» var en lettelse i det daglige.

Når barnet var i bra form kunne det også greie å bruke bildefeltene for løse bilder og symboler. Det dreide seg om aktiviteter: Hva skulle de lese for barnet? Hvilken kassett de skulle spille? Hvilke sanger ville barnet høre? Valg mellom forskjellige drikkevarer var også meget aktuelt. Det var nødvendig å bruke platen til slike valg. Å peke på de virkelige tingene med blikket var for vanskelig for dette barnet. Situasjonen ble for ustrukturert, og signalene ble ikke oppfattet.

Eks.2.

Ved hjelp av fotografier av personer og hendelser som betyr mye for brukeren, fører barnet og førskolelæreren en lang samtale. Barnet velger blant fotografiene som førskolelæreren har satt opp på øyepekeplaten. Førskolelæreren forteller om det og stiller ja/nei-spørsmål. Barnet styrer samtalen ved å velge emne for den. Han peker f.eks. på bildet av farfar, og flirer når førskolelæreren spør om barnet skal besøke farfare.

Å samtale på denne måten gir en god og meningsfull sosial situasjon for barnet og den voksne, og samtidig hjelper barnet til å gjenoppleve og bevare minner om gode opplevelser det har hatt.

Eks.3

Brukeren er et barn i barnehage som har et fastlagt program størstedelen av dagen. Ved hjelp av øyepekeplaten får barnet mange flere valgmuligheter enn før. I barnehagen legger de tilrette for at hun selv får velge blant de tingene som de voksne før bare gjorde rutinemessig.

Eks.4

Sterkt bevegelseshemmet og talehemmet førskolebarn. Har signaler for ja og nei. Konsentrasjonsvansker. Platen er i bruk flere ganger om dagen i barnehagen, særlig til å velge aktiviteter. Da brukes for det meste Pictogram-symbolene. Platen er også mye brukt som hjelpemiddel ved innlæring av nye symboler og bokstaver. Når denne platen brukes, er øyepekingen tydelig å se, også for dem som er ukjente med henne. Barnet greier å bruke platen i det store rommet sammen med andre barn. De mere kompliserte øyepekeplatene greier dette barnet bare å bruke i rolige

omgivelser.

Eks. 5

Sterkt bevegelseshemmet og talehemmet barn i to års alder. Barnet behersker øyepeking i forhold til konkrete ting, og har god bildeforståelse. Barnet har ikke tydelige signaler for ja og nei. Det er spesielt vanskelig for omgivelsene å forstå når barnet mener nei.

Et hjelpemiddel er nødvendig for at ja og nei skal være brukte likeverdige svarmuligheter for barnet. En plate med fire felter for løse bilder/symboler og faste Ja- og nei-symboler midt på de to kortsidene gjør nytten. Den brukes mest til å svare på ja/nei-spørsmål, men tillegg til dette kan barnet velge aktiviteter o.l. når det festes bilder av leker og andre aktuelle ting til platen.

I løpet av året utvikler denne eleven sterke nok signaler til at alle forstår om hun mener ja eller nei uten å bruke noe hjelpemiddel. I fortsettelsen blir platen derfor brukt til valg mellom ulike ting, personer eller aktiviteter og i opplæringssituasjoner.

Eks.6

Begge barna var avhengig av øyepeking for å gjøre seg forstått, men kunne besvare ja-nei-spørsmål uten hjelpemidler. Ved hjelp av en plate for utskiftbare bilder og symboler, ble de prøvd i om de kunne kjenne igjen og skille mellom ulike farger. Både 2-åringen og 3-åringen kunne dette, til stor overraskelse både for de ansatte i barnehagen og foreldrene. Begge barna kunne derfor gå videre til mer kompliserte øyepekeplater med fargekoding, som kan gi et mye større aktivt ordforråd.

S k o l e - e l e v e r :

Eks. 7

Platen hadde fire felter for løse bilder og symboler. Den ble brukt på skolekjøkkenet. Eleven fikk bestemme hva som skulle lages. Alternativene var: Kjøtt, fisk, grøt. Eleven valgte fisk. Tre nye alternativer ble satt opp på platen: Stekt fisk, kokt fisk, fiskeboller. Eleven valgte fiskeboller.

Ved at platen ble brukt i to omganger, fikk eleven gitt både tydelig og presist uttrykk for hva han ønsket.

Eleven valgte hvem han ville være sammen med, ved at bildene av fire aktuelle personer ble satt opp på platen.

Lærere og hjelpere fortalte om elevens store glede over å kunne bestemme selv.

Eks. 8

Sterkt bevegelseshemmet elev uten tale. Store lærevansker. Synshandikap. Har tegn for ja. Platen og bruken av den ble tilpasset elevens synsevne. Platen ble brukt for at eleven skulle kunne velge mellom fra to til fire forskjellige aktiviteter. Store fotografier og pictogramsymboler ble brukt. Læreren gav tilbakemelding om bedre kontakt med eleven og en mer meningsfylt undervisningssituasjon.

Eks. 9

Progressiv sykdom gjør eleven sterkt tilbakesatt både fysisk og psykisk. Det ble brukt fotografier av situasjoner fra dagliglivet til eleven. På baksiden av bildene, langs øverste og nederste kant, var det skrevet hva de forestilte. Dette var gjort for at teksten skulle synes når bildene var festet til øyepekeplaten.

Eleven ble ikke bedt om å se på noe bestemt bilde. På oppfordring kunne hun ikke ha klart å gjøre dette. Samtalepartneren holdt opp platen og fulgte bare med på hvilke av bildene hun så på. Samtalepartnerne kommenterte bildene etter hvert

som eleven fester blikket på dem. I løpet av samtalestunden var et ett av bildene eleven kom tilbake til og dvelte lenge ved. Og det var "ligge på senga". Da samtalepartneren spurte om det var det hun hadde lyst til, lyste ansiktet til eleven opp i et smil.

Økt livskvalitet

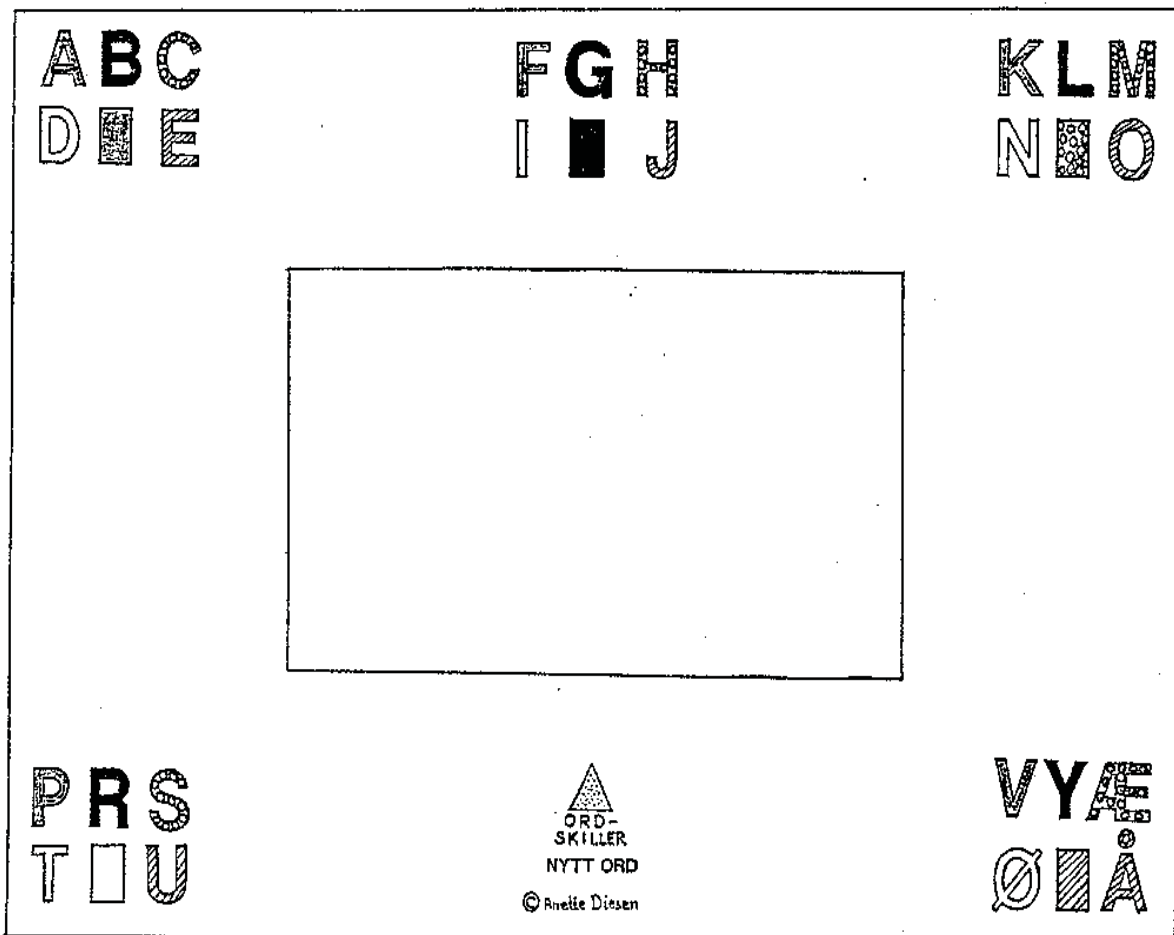
Det er en enorm forskjell mellom det å kunne uttrykke seg, om enn bare litt, og det å aldri kunne fortelle noe. Bruken av hjelpemidler og metoder for øyepeking kan bidra til å øke livskvaliteten til barn, unge og voksne med de største tale- og bevegelseshemmingene.

BOOKSTAVPLATER

Bruksområder

Øyepekeplater med fullstendig eller noe redusert alfabet blir brukt som hovedkommunikasjonsmiddel av dem som kan stave.

For brukere som ennå ikke har lært å lese, men kjenner bokstavene og kan lytte ut første lyden i ord, kan alfabetplaten være et viktig hjelpemiddel sammen med andre øyepekeplater med

bilder/symboler. Bokstavplaten gir muligheter for presisering av begreper og utviding av ordforrådet.

Øyepekeplater med bokstaver er et uunnværlig hjelpemiddel i leseopplæring av mennesker som kommuniserer ved hjelp av øyepeking.

Krav til brukeren

Det stilles samme krav til nøyaktige øyebevegelser som for øyepekeplater med 6 symbolgrupper. Symbolfeltenes størrelse er 1,5cm - 2cm avhengig av platestørrelse og type.

Minimumskrav til symbolforståelse for å ha utbytte av en øyepekeplate med bokstaver i kommunikasjon: Brukeren må kjenne de bokstavene man vanligvis bruker og kunne skille dem fra hverandre.

Brukere av øyepekeplater med fargekoding må kunne skille mellom minst 4 forskjellige farger + sort. Hvit kan være en av fargene.

Øyepekeplater med tallkoding krever at brukeren kjenner 5 til 8 forskjellige sifre. (Bare gjenkjenning, mengdebegreper er ikke nødvendig.)

Jeg lager også bokstav-øyepekeplater med "skjult koding". Brukeren behøver ikke å kjenne farger eller sifre. Men samtalepartneren må kunne en av delene.

Bruk av bokstav-plater krever god konsentrasjon og minne. Det er to valg pr. bokstav.

Minimumskrav til leseferdighet er at brukeren kjenner de vanlige bokstavene og kan lytte ut første bokstaven i ord. For å ha fullt utbytte av en bokstav-øyepekeplate som kommunikasjonsmiddel må brukeren kunne stave ordene han ønsker å meddele. NB! Evne til å stave behøver ikke være det samme som leseevne. Det finnes brukere som ikke lenger kan lese tekst i blader eller bøker, men som allikevel er i stand til å stave ord selv.

Krav til samtalepartneren

Samtalepartneren må kunne lære farge- eller tallkoding. Bruk av bokstavplater krever god konsentrasjon og normalt minnespenn hos samtalepartneren. Samtalepartneren må kunne lese.

Ordforråd

For brukere som kan stave hva de vil, er ordforrådet ubegrenset.

Beskrivelse av en øyepekeplate med 25 bokstaver

En bokstavøyepekeplate ser ut som en vanlig øyepekeplate men bilder/symboler er byttet ut med grupper av bokstaver. Bokstavene er fordelt i 5 grupper og kodet med sifrene 1-5 eller fargene rød, sort, blå, gul, grønn. Bokstavene står i alfabetisk rekkefølge. Det er tre bokstavgrupper oppe og to gruppe nede, en i hvert hjørne. Bokstavene som benyttes er ABCDE-FGHIJ-KLMNO-PRSTU-VYÆØÅ. Det er disse bokstavene som er mest benyttet i vanlig norsk dagligtale. Det benyttes som regel blokkbokstaver. En tegn midt på nederste langside brukes til å skille mellom ord. Tilsvarende bokstaver og tegn står på samtalepartnerens side av platen. Der er også bruksanvisningen.

Eksempler på bruk:

Eks. 1

Kvinnen var svært syk. Hun hadde mistet evnen til å bevege seg. Hun hadde også mistet stemmen. Kommunikasjon ved hjelp av en vanlig alfabetplansje gikk ikke lenger. I løpet av et kvarters tid lærte hennes nærmeste pårørende og hun selv å bruke den lille bokstavøyepekeplaten. På oppfordring stavet hun først navnet hans. Det gikk fint for ham å følge med på det. Så stavet hun "varmt". Vinduet ble åpnet. En liten stund etterpå rettet hun blikket mot meg som hadde kommet med platen, og stavet "takk".

Eks. 2

Ung mann.
Det ble tidligere brukt en plansje med alfabetet oppskrevet. Samtalepartneren sa bokstavene høyt en etter en, og brukeren gav tegn når den riktige bokstaven kom. («Blunke» betydde ja. «Se bort» betydde nei.) Brukeren trengte tid for å få gitt signal, så samtalepartneren måtte gå langsomt gjennom alfabetet. Dersom samtalepartneren tolket feil, var det bare å begynne på nytt. På denne måten var det ikke mye brukeren fikk sagt. Det var en meget tidkrevende og slitsom metode, som langt fra kunne imøtekomme den unge mannens uttrykksbehov. Situasjonen var fortvilet.

Så ble alfabetplansjen erstattet med en øyepekeplate kodet med tall. Brukerens øyebevegelser gav bare små utslag, så platen var i liten størrelse. Han greidde å bruke den, og

opplevde at uansett hvilken plass bokstaven hadde i alfabetet, skulle det bare to valg til, før den var bestemt. (Med den vanlige bokstavplansjen hadde brukert før, krevde en bokstav på slutten av alfabetet over 20 valg). Ved hjelp av øyepokeplaten kunne den unge mannen uttrykke seg i setninger slik som han ville ha sagt tingene da han kunne snakke.

Siden dette var en helt uvant måte å samtale på, trengte nye samtalepartnere tid på å venne seg til systemet. Til å begynne med ble platen bare brukt sammen med læreren. Men brukeren benyttet de mulighetene han hadde til å nå andre også. Han dikterte brev og beskjeder både til legen sin og til andre mennesker. Læreren skrev dem ned og formidlet dem videre til rette vedkommende. Det tok tid, men etterhvert lærte både foreldre, støttekontakten og personer på voksenopplærings-senteret og avlastnings-institusjonen seg å bruke den lille øyepokeplaten.

Moren fortalte at når de skulle noen steder måtte platen alltid være med. Det var en "katastrofe" hvis de hadde glemt den. Hun tok den også med når de var i butikken eller gikk på bytur, var hos lege og tannlege. Brukeren hadde ofte ting han vil si.

Et menneske som mangler viljestyrte bevegelser, også mimikk, blir lett tolket som fraværende. Mange synes å mene at uten tydelige reaksjoner, finnes det heller ikke noe indre liv. Både kjente og ukjente, ble overrasket og imponert når de så at brukeren kunne stave og få fram tankene sine.

Kommunikasjonene gikk relativt raskt mellom mor og sønn, fordi hun ofte visste deler av hva han skulle si når han hadde stavet første bokstaven, f.eks. V=vil H=ha C=Cola.

Andre samtalepartnere fortalte at brukeren insisterte på å si tingene på sin egen måte. Han godtok ikke gjetting uten at de traff rett på ordet han mente. Ord som betydde omtrent det samme, ble ikke godtatt. Det var nok noe svært viktig brukeren hegnert om på denne måten, sin eneste gjenværende mulighet til å uttrykke sin

personlighet: gjennom hva og hvordan han sa ting.

Flere av samtalepartnere skrev ned bokstavene etter hvert som han staver dem, for ikke å glemme de første ordene mens de holdt på med slutten av setningene. Når han var på sitt beste, kunne det bli en hel A4 side med hans utsagn i løpet av en økt. Brukeren snakket om mye forskjellig, også om sykdommen sin, særlig når han hørte om nye medisiner og behandlingsmetoder. Ellers kommenterte han dagens nyheter og politiske begivenheter, diskuterte politikk, diktet små dikt, gjorde avtaler om innkjøp av julegaver, planla bursdagsselskap m.m. og førte vanlige samtaler.

Eksempler på utsagn:

«Er det nordøstlig vind i dag?»

«Jeg har kanskje fortalt det før, men»

«Hvem har stekt vafler?»

«Jeg har en drøm ... Alaska ... fisketur.

Gidder du å hente fluene?» (Han hadde en stor samling fiskefluer som han gjerne ville vise samtalepartnere.)

«Jeg er på leting etter flere Morgan Kane-bøker. Jeg har bokmani.»

Når han ble sliten og måtte ha en liten pause, lukket han øyene. Men det hendte også at samtalepartnere som var uvante med å konsentrere seg, ble slitne først.

Copyright : Anette Diesen 1998, gjelder både tekst og illustrasjoner.

Neste delen av artikkelen vil særlig ta for seg sammensatte øyepokeplater.

Forfatteren lager hjelpemidler for øyepeking og tilpasser dem til brukeren. De som trenger slike hjelpemidler kan få dem ved å søke hjelpemiddelsentralen.